

PREROGATIVELE MILITARE ALE BANILOR DE LUGOJ-CARANSEBEȘ ÎN SECOLELE XVI – XVII

THE MILITARY PREROGATIVES OF THE BANS OF LUGOJ AND CARANSEBEȘ IN THE XVIth- XVIIth CENTURIES

Sorin BULBOACĂ

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

Facultatea de Științe Umaniste, Politice și Administrative

Email: sorin_bulboaca@yahoo.com

Abstract

The most important institution of the Eastern Banat in the XVIth-XVIIth centuries is the institution of banat. The appointment of the bans of Lugoj and Caransebes represented, in most cases, the result of the decision and will of the princes of Ardeal but almost always the princes took into consideration the interests of the Romanian aristocracy of Banat, the rank of banat being owned in most cases by Romanian nobles of Banat of the families Barcsai, Bekes, Garlisteanu de Rudaria, Palatici de Ilidia, Vaida de Caransebes, Tompa.

There are situations when the same person holds the title of ban several times: Petru Petrovici of Suraklin (between 1548 and 1549; 1554-1557), George Berendy (1566; 1568-1569), George Palatici de Ilidia (1586-1588; 1592-1594; May-June 1596), Paul Keresztessi de Nagy Magyer (1605-1606; 1610-1613). Most bans kept their positions for a relatively short period (1-3 years), notable exceptions being represented by the last two bans of Lugoj and Caransebes, Paul Nagy of Deva (June 1617-June 1644) and Acatiu Barcsai (December 1644-September 1658), who enjoyed the trust of princes Gabriel Bethlen, Gheorghe Rakoczy I and II.

The most important prerogatives of the bans of Lugoj and Caransebes, as the ones of the bans of Severin, were the military ones, Banat representing a buffer-area between the vilayet of Timisoara and the principality of Transylvania. Most bans proved military aptitudes before occupying this position. After being appointed in this position, the ban of Lugoj and Caransebes would obtain supreme military command upon the region. The ban can cumulate other important military functions, like Paul Nagy of Deva who held for more than 16 years (1627-1643) the position of captain of personal pedestrian guard of princes Gabriel Bethlen and Gheorghe Rakoczy I. Although he had in suborder a series of administrators of citadels and castellans with military attributions, the ban always initiated approaches for the fortification of the citadels of Banat (Caransebes, Lugoj, Jdioara, Mehadia), to obtain high quantities of armament and sufficient munitions and to maintain a high number of soldiers.

The bans of Lugoj and Caransebes proved real military qualities during the campaigns in which they participated. Thus, during the Anti-Ottoman war of 1593-1606, the bans Borbely of Sima and Andrei Barcsai became famous through the victories they obtained in 1595-1596 and 1598 against the Turks. The military role of the ban of Lugoj-Caransebes is comparable to the one of the great captain of Oradea, another important citadel from the strategic point of view, for the defense of Transylvania.

Key Words: bans, military, Banat, prerogatives, citadels

Cuvinte cheie: bani, military, Banat, prerogative, cetăți

Cea mai importantă instituție din Banatul răsăritean în sec. XVI-XVII este instituția băniei. Numirea în funcție a banilor Lugojului și Caransebeșului a reprezentat, în majoritatea cazurilor, rezultatul deciziei și voinței principilor ardeleni dar aproape întotdeauna principii au ținut cont de

interesele nobilimii românești bănățene, dregătoria de ban fiind deținută în majoritatea cazurilor de nobili români din Banat din familiile Barcsai, Bekes, Gârlișteanu de Rudăria, Palatici de Ilidia, Vaida de Caransebeș, Tompa

Banatul Lugoșului și Caransebeșului a fost menționat în documentele epocii prin diferite sintagme. Termenul de „Valahia” a fost utilizat cu precădere de misionarii catolici și călătorii care au trecut prin zonă, fapt care atestă incontestabil caracterul românesc al regiunii.[1] Actele de cancelarie ale principatului folosesc expresia „comitatus Karansebes” sau, mai des „districtus Karansebes”. [2] Titulatura banului a cunoscut puține variante : „banus et officialis Karansebesiensis” (1559), „districtum civitatumque Caransebes et Lugos banus” (1607), „banus (supremus) districtuum...” (1599, 1650), „Karansebessy es Lugassi ban” (1591), „districtum nostrorum Lughas et Karansebes bani” (1601) [3] etc. În unele cazuri alături de demnitatea de ban, apar precizate și alte funcții îndeplinite în cadrul vieții politice a principatului Transilvaniei..

După o lungă perioadă de vacanță, când șirul banilor de Severin este întrerupt timp de 10 ani (1526-1536), prima informație despre activitatea unui nou ban datează din 4 februarie 1536, când Mihai de Somlya era atestat ca titular al acestei dregătorii [4] iar peste doar un an (14 februarie-7 iunie 1537), documentele menționează și existența a doi vicebani, Ioan Floca și Ioan Olah de Ulpar, ambii fiind subordonați banului Mihai de Somlya.[5]

Numirea în funcție a banilor Lugoșului și Caransebeșului a reprezentat, în majoritatea cazurilor, rezultatul deciziei și voinței principilor ardeleni, demnitatea fiind acordată „din milostivirea noastră, atât cât ne va fi plăcut”. [6] Aproape întotdeauna la desemnarea banilor, principii au ținut cont și de interesele nobilimii românești bănățene, deoarece dregătoria de ban a fost deținută de mulți nobili locali (din familiile Bekes, Cherepovici, Gârleșteanu de Rudăria, Palatici de Ilidia, Petrovici, Vaida de Caransebeș, Tompa) sau din regiunea Hunedoarei (Barcsai de Bârcea Mare, Nagy de Deva). [7] În pofida numelor maghiarizate și a confesiunilor protestante îmbrățișate (calvinism sau unitarianism), majoritatea banilor Lugoșului și Caransebeșului sunt români sau cel puțin de origine românească : din 28 de bani, 16 sunt români. Nobilimea bănățeană avea posibilitatea reală de a solicita numirea unui ban, exprimându-și cu această ocazie și preferințele pentru o persoană anume.

Impunerea unui nou ban se putea realiza și prin forță, de armate străine aflate pentru o scurtă perioadă la conducerea principatului Transilvaniei. Astfel, în 1603, generalul George Basta, l-a impus ca ban de Lugoș și Caransebeș pe un nobil filohabsburgic, Simon Lodi de Troger. [8] Alteori, Habsburgii au fost înclinați să respecte dreptul bănățenilor de a-și alege singuri banul, acceptându-l în mai 1552 pe Ioan Gleșan în această demnitate, agreeat fiind și de generalul imperial Castaldo. [9] Pretențiile nobilimii române bănățene de a-și impune propriul candidat la funcția de ban sau măcar de a fi consultată în această privință s-au manifestat chiar și la sfârșitul secolului al XVII-lea, prin 1695-1698, în timpul ocupației austriece. [10]

Numirea banului poate fi decisă chiar de însuși sultanul otoman, fără consultarea prealabilă a autorităților locale. Astfel, două rapoarte diplomatice din 27 martie și 1 aprilie 1554, precizau actul de forță al sultanului Soliman Magnificul care l-a numit pe Petru Petrovici ca și sangeakbei al orașelor Lugoș și Caransebeș („Imperator Turcarum [...] Petro Petrovyth dedit in zanzacatum oppidum Lugas et Karansebes”). [11] În această situație, așa cum a subliniat Cristina Feneșan, este vorba nu de crearea unor noi sangeacuri otomane în zona montană a Banatului, ci de conferirea unui berat de investire în funcție, însoțit obligatoriu de un steag (sangeak) ca însemn al puterii. Otomanii nu fac altceva decât să continue un obicei și un drept firesc al recent dispărutei regalități maghiare, în condițiile în care sultanul se considera protectorul Banatului, iar Transilvania se afla temporar în stăpânirea Habsburgilor. [12]

În situații de criză politică, la conducerea Banatului, Lugoșului și Caransebeșului se aflau doi bani, reprezentând orientări politice și divergente. Astfel, în vara anului 1575, în contextul rivalității dintre Gașpar Bekes și Ștefan Bathory, care-și disputau tronul princiar, fiecare a numit câte un ban, năzuind să obțină sprijinul politic și militar al românilor bănățeni pentru cauza proprie :

Ștefan Bathory I-a desemnat pe Ștefan Tompa iar Gașpar Bekes (pretendent la conducerea principatului) pe Gașpar Barcsai (partizantul său). [13] După victoria decisivă a lui Ștefan Bathory asupra armatei a lui Gașpar Bekes la Sânpaul (9 iulie 1575), partizanii celui învins au fost eliminați din structurile politico-administrative ale principatului. Drept urmare, Gașpar Barcsai a fost înlăturat din demnitatea de ban, fiind menținut în această funcție Ștefan Tompa. [14]

Există situații în care aceeași persoană deține demnitatea de ban de mai multe ori: este cazul lui Petru Petrovici de Suraklin (între 1548-1549; 1554-1557) [15], George Berendy (1556; 1568-1569), [16] George Palatici de Iladia (1586-1588; 1592-1594; mai-iunie 1596) [17], Paul Keresztesi de Nagy Megyer (1605-1606; 1610-1613). [18] Cea mai mare parte a banilor s-au menținut în funcție pentru o perioadă relativ scurtă de timp (1-3 ani), excepții notabile fiind reprezentate de ultimii doi bani de Lugoj și Caransebeș, Paul Nagy de Deva (iunie 1617-iunie 1644) [19] și Acațiu Barcsai de Bârcea Mare (decembrie 1664-septembrie 1658), [20] care s-au bucurat de încrederea principilor Gabriel Bethlen, Gheorghe Rakoczi I și II, pe care i-au slujit cu credincioșie.

Atenția deosebită acordată Banatului, Lugojului și Caransebeșului atât de către principii Transilvaniei, cât și de stăpânitorii vremelnici ai țării (Mihai Viteazul sau comisarii imperiali habsburgi) s-a concretizat prin numirea în fruntea acestei zone expuse, direct învecinată cu Imperiul otoman, de mare importanță strategică, a unor persoane autorizate și competente și în același timp loiale. [21] Banii și-au fixat ca principal obiectiv asigurarea liniștii și securității teritoriului administrat atât prin mijloacele subtile ale diplomației, cât și printr-o tenace și viguroasă rezistență armată.

Cele mai importante prerogative ale banilor de Lugoj și Caransebeș, la fel ca cele ale banilor de Severin, au fost cele **militare**, Banatul reprezentând o zonă de tampon între vilayetul Timișoarei și principatul Transilvaniei, de mare importanță strategică și militară. De obicei, în cazul banilor, experiența militară era dobândită și etalată cu mult înaintea obținerii funcției respective. Astfel, Petru Petrovici a cumulat, în 1548-1549, funcțiile de comite ale Timișoarei, ban al Lugojului și Caransebeșului și căpitan al părților sudice ale Ungariei. [22]

Alți viitori bani și-au dovedit aptitudinile militare fie la comanda unor corpuri de armată, fie în postura de administratori ai unor cetăți importante din Transilvania. Ioan Gleșan și Nicolae Cherepovici au comandat forțe militare în serviciul generalului habsburg Castaldo, în anii 1552-1553. [23] Andrei Barcsai a fost căpitanul călăreților ardeleni trimiși de principele Sigismund Bathory în ajutorul lui Ștefan Răzvan, în 1595. [24] În postura de castelani și administratori sunt menționați în documentele epocii Albert Lonay („Praefectus arcis Huszt” în 1587), [25] Andrei Barcsai („capitaneus praesidii Caransebesiensis” – între 24 iulie 1597 – 4 iulie 1598) [26] și Petru Bethlen (căpitanul Lipovei la 18 iunie 1611). [27]

După numirea sa în funcție, banul Lugojului și Caransebeșului dobânda comanda militară supremă a regiunii. Această realitate istorică apare consemnată într-un „registrum regni Transsylvaniae” de la începutul secolului al XVII-lea, unde la rubrica „capitaniei” apare, pentru Banat, „Karansebesi, lugosi ban”. [28] Banul poate cumula și alte funcții militare importante, care demonstrează prestigiul și competența acestuia. Banul Paul Nagy de Deva, care a rămas cel mai mult în funcție (1617-1644), a deținut pentru mai mult de 16 ani (1627-1643) demnitatea de căpitan al gărzii personale pedestre a principilor Gabriel Bethlen și Gheorghe Rakoczi I. [29] Deși are în subordine o serie de administratori de cetăți și castelani cu atribuții militare, banul a inițiat mereu demersuri pentru fortificarea marilor cetăți (Caransebeș, Lugoj, Jdioara, Mehadia), pentru obținerea unor cantități de armament și muniție îndestulătoare și pentru întreținerea unui număr important de soldați. [30]

Banul Ioan Gleșan a supravegheat în 1552, operațiile de consolidare și fortificare a cetăților Lugoj și Caransebeș, lucrări începute de inginerul italian Alessandro Cavolini da Urbino. [31] În anii 1579-1583, banul Toma Thornai a contribuit decisiv la buna aprovizionare a cetățenilor din Banatul estic, fiind administratorul celor trei cetăți (Lugoj, Caransebeș și Jdiora) și al veniturilor acestora. [32] În timp de război, buna aprovizionare a trupelor devenea una din cele mai importante

atribuții ale banului, deoarece principele ardelean nu poate aproviziana sistematic și prompt cetățile și garnizoanele bănățene.

Izvoarele epocii ne oferă informații și în legătură cu numărul oștenilor Banatului, Lugojului și Caransebeșului. În iunie 1595, banul George Borbely, în așteptarea confruntărilor cu turcii dispunea de 4000 de soldați, de tunuri, falconete, pulbere și ghiulele. [33] Dar în 1598, banul Andrei Barcsai era îngrijorat de lipsa pulberii pentru armele pedestrașilor. [34]

Însemnările, rapoartele diplomatice și mărturiile călătorilor străini subliniază calitatea oștenilor români din Banat. În 1551, episcopul de Oradea, George Martinuzzi, menționa, probabil exagerând, existența în această regiune, a 16.000 de militari de elită. [35] În 1584, Antonio Passetino remarcă existența a 3.000 de oșteni în Banat, mai buni decât în oricare altă cetate din Ardeal. [36]

Efectivele militare ale banilor de Lugoj și Caransebeș puteau fi completate cu trupe trimise de principele transilvănean, pentru consolidarea sistemului defensiv al țării. Astfel, în 1626, izvoarele atestă că banul Paul Nagy de Deva ține în Caransebeș, câte 200 de călăreți și pedestrași și în Lugoj câte 500. Dar acestor oșteni li se adaugă cei 1.000 de pedestrași și 1.100 de călăreți întreținuți de principele Gabriel Bethlen în cetățile de mare importanță strategică Lugoj și Mehadia. [37]

Neplata la timp a soldelor avea drept consecință dizolvarea oastei. O astfel de situație s-a produs în aprilie 1.600, când un raport german consemna plecarea ostașilor neplătiți din Caransebeș, Lugoj, Ineu și Lipova. [38] Pentru a evita ca situația să degenereze și să periclitizeze apărarea Banatului, Andrei Barcsai a fost dispus să cheltuiască din averea sa 25.000 de florini pentru plata soldelor din Lugoj și „pentru alte nevoi ale țării”. [39] În contrapartidă, în schimbul acestui ajutor financiar, principele Sigismund Bathory i-a zălogit banului Andrei Bacsa „întreg castelul și târgul nostru Lugoj și de asemenea toate și întregile moșii numite Lugojel, Mikefalva, Oloșag, Visag, Sacoșul Mare, Sinersig, Hodoș, Boldur, Sâlha, Biniș, Valea Lungă și Serked, toate aflătoare în comitatul Severinului și ținând până acum și fiind stăpânite de amintitul castel Lugoj, dimpreună cu toate folosințele și oricare pertinente ale lor”.

Cheltuieli și demersuri pentru procurarea de tehnică militară au făcut probabil și ultimii bani, căci Evliya Celebi remarcă abundența „materialelor de război și de tunuri ungurești strălucitoare ca aurul”, abandonate de creștini cu ocazia predării Caransebeșului, în 1658. [40]

Banii Lugojului și Caransebeșului au dovedit reale calități miliatere în cursul campaniilor la care au participat. Astfel, în 1552, în contextul declanșării ofensivei militare otomane spre Timișoara, Arad, Szolnok și Eger, banul Ioan Gleșan a încercat să intervină în sprijinul garnizoanei asediate din cetatea Timișoarei, prin organizarea unui atac surpriză asupra unui corp de 2000 de ostași turci care însoțeau un transport de armament (17-19 iulie), dar atacul a eșuat. [41]

După o lungă perioadă de pace, în 1593 s-au reluat din nou acțiunile militare antiotomane, în contextul războiului inițiat de Liga Sfântă împotriva Porții, la care au participat și cele trei Țări Române. Banul Lugojului și Caransebeșului era mereu informat și la curent, în legătură cu pregătirea și declanșarea ostilităților. Astfel, la 8 noiembrie 1593 banul i-a trimis principelui Sigismund Bathory un raport, informându-l despre primele lupte cu turcii la Macău. [42]

Principele Transilvaniei i-a folosit pe Francisc Geszty, căpitanul cetății Deva și pe George Palatici, banul Lugojului și Caransebeșului, în pregătirea și declanșarea mișcărilor populare antiotomane din eialetul Timișoarei în 1594. [43] Banul Palatiei de Iladia a stimulat acțiunile antiotomane ale românilor și sârbilor din eialetul Timișoarei, prin inițiative secrete, „când prin soli, când prin scrisori, când trimițându-le praf de pușcă” în acord cu voința expresă a principelui Sigismund Bathory.

Banul a sprijinit formarea și organizarea cetelor de haiduci din rândul nemulțumiților din eialetul Timișoarei, îndemnându-i pe răsculați să se folosească de ocazie, făgăduindu-le în numele principelui Transilvaniei dezlănțuirea unei ofensive otomane, la care urmau să participe și domniile Țării Românești și Moldovei. Banul Palatici de Iladia a primit însărcinarea principelui de a-l trimite

pe căpitanul Mihaly Vajda din Lugoj pentru a-i îndemna pe răsculați să-și continue lupta, atacând în 1 iunie 1594 cetatea Becicherec. Sprijinul militar redus (tunuri, care de război, muniții), mai mult simbolic, trimis de banul de Lugoj și Caransebeș, nu avea cum să întrețină capacitatea de rezistență a răsculaților din vilayetul Timișoarei, mai ales că nu se contura perspectiva unei victorii habsburgice în Ungaria.

În contextul aceluiași eveniment, marele domn Mihai Viteazul a trimis o solie, condusă de postelnicul Toma, la banul Lugojului și Caransebeșului, George Palatici, un partizan de seamă al politicii antiotomane preconizate de principele Sigismund Bathory. Postelnicul Toma i-a oferit banului vești despre situația de la Poartă, informații legate direct de soarta Banatului și desfășurarea operațiunilor militare din Ungaria. În vara și toamna anului 1594, banul Palatici de Iladia a corespondat cu Mihai Viteazul în vederea coordonării acțiunilor antiotomane.

Succesorul banului Palatici, Borbely de Sima (1595-1596) a condus cu succes războiul împotriva turcilor în Banat, obținând o serie de victorii, cucerind de la aceștia numeroase cetăți : Bocșa și Vârșeț (iulie 1595), Făget (13 august), Lipova (19 august), Ineu (21 octombrie), apoi Șiria și Gyula. [44]Același ban Borbely s-a remarcat și în acțiuni defensive, ca de exemplu respingerea cu ajutorul lugojenilor a atacurilor otomane care vizau Lipova (mai 1596). Urmașul său, banul Andrei Barcsai și-a afirmat capacitatea militară organizând cu succes apărarea Lugojului în iunie 1598, în fața unui nou atac turcesc. Într-un raport din 4 iulie 1598, Andrei Barcsai consemna că în doar câteva ore au fost uciși 250 de turci și capturați prizonieri alți 100 de spahii și zaimi.

În aprilie 1603, inițiativele banului Petru Huszar pentru organizarea rezistenței antiotomane au eșuat. Banul urmărea să stopeze ofensiva trupelor lui Moise Secuiul (plecat din Timișoara cu sprijin otoman) spre Transilvania dar teama locuitorilor din Lugoj și Caransebeș față de o posibilă incendiere a orașelor, precum și atitudinea favorabilă a prim judeului din Caransebeș față de pretendent, au determinat predarea celor două orașe. Inclusiv banul Petru Huszar a fost predat turcilor, având un final tragic, fiind lichidat de otomani la Timișoara [45]

Banii de Lugoj și Caransebeș s-au remarcat și prin sprijinul militar oferit pretendenților la tronul Țării Românești în secolele XVI - XVII. Astfel, în 1544, Basarab Laiotă ocupă tronul Țării Românești, alungându-l pe Radu Paisie cu ajutorul bănățenilor.

La 1551, un alt pretendent muntean ducea tratative cu luptătorii din Caransebeș pentru înlăturarea lui Mircea Ciobanul. În toamna anului 1552, Radu Ilie, pornind din Caransebeș, cu o armată bănățeană, oferită de banul Ioan Gleșan, îl înfrânge pe Mircea Ciobanul la Mănești (județul Prahova) și se instalează pe tron. [46]Doamna Chiajna, văduva lui Mircea Ciobanul, încheie chiar o alianță dinastică cu banul Nicolae Cherepovici, căsătorind în 1563 pe fiul ei Petru cel Tânăr, domnul Țării Românești, cu Elena Cherepovici, fiica banului de Lugoj și Caransebeș. [47] În anul 1566, căsătoria cu domnul muntean a fost desfăcută, iar Elena a revenit în Ardeal. În 1604 era în Timișoara, pretendentul Ștefan, fiul lui Petru Cercel. Acesta face apel la nobilii români din banatul Lugojului și Caransebeșului prin „scrisori” să-l ajute la ocuparea tronului Țării Românești.

Matei Basarab ocupă în 1632 tronul Țării Românești cu ajutorul trupelor române din banatul de Lugoj-Caransebeș, conduse de castelanul de Caransebeș, Bona Vaida, cu acordul banului Paul Nagy de Deva iar la 1673 încă, Matei Basarab mai avea în serviciul lui 500 de mercenari din ținutul Mehadiiei pe care îi considera ca cei mai credincioși slujitori ai lui. [48]

Banii de Lugoj și Caransebeș s-au afirmat nu doar în campaniile antiotomane ci și cu ocazia bătăliilor în care au fost implicați principii ardeleni. Toate acțiunile militare ale banilor aveau ca obiectiv fundamental prezervarea existenței banatului Lugojului și Caransebeșului.

În perioada august 1553 – ianuarie 1556 o serie de documente de epocă surprind zvonurile referitoare la intenția lui Petru Petrovici de a pătrunde cu oastea banatului și trupele vilayetului de Timișoara în Transilvania, pentru a alunga trupele generalului habsburg Castaldo. [49] Zvonurile și-au găsit confirmarea în 1556, când Petru Petrovici a reușit cu concursul oștilor moldovenești ale lui Alexandru Lăpușneanu și muntenesți ale lui Pătrașcu cel Bun să reinstaleze la cârma principatului pe Ioan Sigismund Zapolya. [50]

În general, banii au fost fideli principilor, remarcându-se în acest sens, Grigore Bethlen, Petru Bethlen, Ștefan Tompa, Paul Nagy de Deva etc. Astfel, banul Grigore Bethlen a participat în fruntea a 300 de călăreți la campania principelui Ioan Sigismund Zapolya împotriva împăratului Maximilian de Habsburg în 1565. [51] Peste doar 10 ani, bănățenii l-au sprijinit pe principele Ștefan Bathory în acțiunea acestuia de înlăturare a rivalului său, Gașpar Bekes, șeful grupării nobiliare prohabzburgice din Transilvania. 300 de călăreți și 200 de pedestrași au luptat alături de Ștefan Bathory, în frunte cu banul Ștefan Tompa, probabil și datorită temerii că pretendentul Bekes își va respecta promisiunile făcute sultanului de a dubla tributul Transilvaniei și de a le ceda părțile bănățene, în schimbul recunoașterii sale ca principe. [52]

Există și situații politico-militare în care banii au „trădat”, au trecut de partea adversarilor principilor Transilvaniei. Un astfel de caz se întâlnește în 1599 în contextul bătăliei de la Șelimbăr. Intrarea oștirii lui Mihai Viteazul în Ardeal în toamna anului 1599 l-a determinat pe banul Andrei Barcsai să pornească cu trupele din Banat în „sprijinul” cardinalului Andrei Bathory, însă ajutorul a sosit după încheierea bătăliei de la Șelimbăr (28 octombrie).

Cronicarul transilvănean Szamoskozi nu și-a ascuns regretul pentru defecțiunea banului : „dacă ar fi sosit – bănățenii – altfel s-ar fi întâmplat lucrurile”. [53] Nu știm exact dacă întârzierea la locul bătăliei a fost voită sau întâmplătoare. Foarte probabil este vorba de un episod de solidaritate românească medievală, indiciu al unei conștiințe etnice. Cert este că Andrei Barcsai s-a alăturat marelui domn unificator, păstrându-și funcția de ban.

Ulterior, în toamna anului 1600, Mihai Viteazul a fost obligat să apeleze la sprijinul banului pentru a putea să-și înfrângă adversarii. Cronicarul ardelean Francisc Miko a menționat că în preajma luptei de la Mirăslău (18 septembrie 1600), Andrei Barcsai a răspuns solicitărilor domnului român, adunând trupe din Ineu, Lipova și Lugoj și îndreptându-se spre Sebiș. [54] După înfrângerea lui Mihai Viteazul, banul s-a reorientat rapid spre familia Bathory pe care a servit-o cu devotament până în iunie 1602, fiind implicat în negocierile dintre principele Sigismund Bathory și generalul George Basta pentru cedarea puterii în Transilvania Habsburgilor. După ultima abdicare a lui Sigismund Bathory (1602), Barcsai a fost înlăturat de Basta de la conducerea banatului Lugojului și Caransebeșului.

Fidelitatea banului față de principe este demonstrată și cu ocazia capturării rebelilor și adversarilor politici. Un astfel de caz se ivește în 1614, când Ștefan Vaida (fostul ban din 1607-1608) a inițiat o energică opoziție față de predarea cetății Lipova, predare solicitată imperativ de Poartă.

Noul principe al Transilvaniei, Gabriel Bethlen, de curând instalat la putere, a realizat gravele consecințe politice ce ar rezulta pentru țară în condițiile refuzului predării Lipovei turcilor. Drept urmare, principele a ordonat succesiv banului Petru Bethlen, ruda sa, să îi comunice locul unde se află rebelul (23 mai 1614), să facă pregătiri pentru a „duce cu vitejie treaba până la capăt” (2 iunie) și în final, să-l captureze pe Ștefan Vaida (4 iunie). [55] Intervenția fermă a lui banului Petru Bethlen și a oștirii princiare a determinat înfrângerea rebelului în iunie 1616, Lipova fiind ocupată și predată turcilor.

Concluzii

Cele mai importante prerogative ale banilor de Lugoj și Caransebeș, la fel ca cele ale banilor de Severin, au fost cele **militare**, banatul reprezentând o zonă tampon între vilayetul Timișoarei și principatul Transilvaniei. Cei mai mulți bani au dovedit aptitudini militare înainte de a ocupa această demnitate. După numirea sa în funcție, banul Lugojului și Caransebeșului dobânda comanda militară supremă a regiunii. Banul poate cumula și alte funcții militare importante, ca de pildă Paul Nagy de Deva, care a deținut pentru mai mult de 16 ani (1627-1643) demnitatea de căpitan al găzii personale pedestre a principilor Gabriel Bethlen și Gheorghe Rakoczy I. Deși are în subordine o serie de administratori de cetăți și castelani cu atribuții militare, banul a inițiat mereu demersuri pentru fortificarea cetăților bănățene (Caransebeș, Lugoj, Jdioara, Mehadia), pentru

obținerea unor cantități de armament și muniție îndestulătoare și pentru întreținerea unui număr important de soldați.

Banii Lugojului și Caransebeșului au demonstrat reale calități militare în cursul campaniilor la care au participat. Astfel, în cursul războiului antiotoman din 1593-1606, s-au afirmat, prin victoriile obținute în 1595-1596 și 1598 împotriva turcilor, banii Borbely de Sima și respectiv, Andrei Barcsai. Rolul militar al banului de Lugoș-Caransebeș este comparabil cu cel al marelui căpitan de Oradea, o altă cetate importantă din punct de vedere strategic pentru apărarea Transilvaniei. Rolul militar al banului de Lugoș – Caransebeș este comparabil cu cel al căpitanului de Oradea, o altă cetate importantă din punct de vedere strategic pentru apărarea Transilvaniei

BIBLIOGRAFIE

1. ****Călători străini despre Țările Române*, II, p. 320-321, 329,557; III, p.78, 105, 121; VI, p. 534; I. D. Suci, *Denumirea Banatului înainte de ocupația habsburgică în „Mitropolia Banatului”*, XXXI, 1981, nr. 10-12, p. 669-680.
2. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. II/5, p. 285-287; un document din 19 februarie 1701 mai utilizează încă termenul de „Banatus Karansebesiensis”, deși acesta dispăruse la 1658.
3. Costin Feneșan, *Documente medievale bănățene (1440-1653)*, Timișoara, 1981, passim.
4. Hurmuzaki, *op. cit.*, II/4, p. 99-100.
5. Hurmuzaki, *op. cit.*, II/4, p. 144, 117, 127.
6. Costin Feneșan, *op. cit.*, p.154; s-a păstrat documentul prin care la 13 septembrie 1557, Toma Thornai era numit în dregătoria de ban, în colecția de documente a Arhivelor Naționale, filiala județului Hunedoara (vezi volumul editat de Dir.Gen. Arh.St., *Îndrumător în arhivele statului județului Hunedoara*, București, 1972, p. 219).
7. Dragoș L. Țigău, *Banii de Caransebeș și Lugoș. Considerații asupra atribuțiilor și competențelor acestora în „Studii și materiale de istorie medie”*, XVI, 1998, p.228.
8. Fr. Pesty, *Krasso varmegye tortenete*, IV, Budapesta, 1883, p. 232-233; W. Bethlen, *Historia de rebus Transsylvanicis*, vol. V, Cibinii, 1783, p. 525.
9. Hurmuzaki, II/4, p. 514, 537.
10. Costin Feneșan, *Stăpâni și supuși în comitatul Severinului în timpul celei de-a doua ocupații habsburgice (1688-1699) în „Banatica”*, XIV/2, 1996, p. 150-153.
11. Hurmuzaki, II/5, p. 182, doc. LXXVI și p. 185, doc. LXXIX.
12. Cristina Feneșan, *Începutul dominației otomane asupra Banatului în 1541*, în „Revista arhivelor”, 49, 1987, nr.1, p. 43-45.
13. W. Bethlen, *op.cit.* II, p. 318; I. Ivany, *Lugos is Karansebes tortenete (1526-1658) în „Tort. Reg. Ert. Temesvarott”*, 1876, p. 72.
14. ****Istoria Românilor*, vol. IV, București, 2002, p. 735.
15. Hurmuzaki, II/5, p. 182; W.Bethlen, *op. cit.*, vol. I, 1782, p. 610.
16. Fr. Pesty, *A. Szoreny Bansag es Szoreny varmegye tortenete*, vol. I, Budapesta, 1877, p. 299, 670, 676.
17. ****Călători străini despre Țările Române...*, III, p.120; Fr. Pesty, *op.cit.*, p. 303.
18. W. Bethlen, *op.cit.*, VI, p. 227, I. Lupaș, *Documente istorice transilvane*, vol. I (1599-1699), Cluj, 1940, p. 80.
19. ****Monumenta Comititalia Regni Transsylvaniae*, vol. IX, 1883, p. 580 și vol. X, 1884, p.292.
20. Costin Feneșan, *Documente medievale bănățene*, p. 189, 199; Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. X, p. 204-206.
21. Dragoș L. Țigău, *op.cit.*, p. 230.
22. Hurmuzaki, II/4, p. 411, 413, 420.
23. Andrei Veress, *Deva es Kornyeke castaldo idejeben*, Kolosvar, 1898, p. 44-49

24. Andrei Veress, *Documente...*, vol. IV, 1932, p. 237.
25. Andrei Veress, *Documente...*, III, 1931, p. 136, nota 1.
26. Andrei Veress, *Documente...*, V, 1932, p. 167, 170.
27. A. Barany, *Temesvarmegye emleke*, Nagy- Becskereken, 1848.
28. ****Monumenta Comitum Regni Transsylvaniae*, ediție S. Silagyi, XXI, Budapesta, 1899, p. 437-439.
29. Costin Feneșan, *Documente...*, p. 153-154; 159-160.
30. Dragoș L. Țigău, *op. cit.*, p. 235.
31. Andrei Veress, *Documente*, I, București, 1929, p. 72, doc.80; Costin Feneșan, *Banatul Caransebeșului și Lugojului între Habsburgi și Poartă în anul 155*, în „Studii și materiale de istorie medie”, XII, 1994, p. 166, 182-183.
32. Fr. Pesty, *Szoreny...*, I, p. 301.
33. Andrei Veress, *Documente...*, IV, p. 238.
34. Andrei Veress, *Documente...*, V, p. 167.
35. Hurmuzaki, II/4, p. 534.
36. ****Călători străini...*, II, p. 557.
37. ****Torok-magyarkori allam-okmanytar*, ediție Szilady A. și Szilagy S., vol.I, Pesta, 1868, p. 471 - 474.
38. Hurmuzaki, XII, p. 840.
39. Costin Feneșan, *Documente...*, p. 122 (din 23 mai 1601).
40. ****Călători străini...*, VI, București, 1976, p. 535.
41. Costin Feneșan, *Documente...*, p. 174, notele 70-71
42. Andrei Veress, *Documente...*, IV, 1932, p. 39-40.
43. Cristina Feneșan, *Din premisele luptei antiotomane a Țărilor Române în vremea lui Mihai Viteazul. Mișcările populare din 1594 în eialetul Timișoara* în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie”, Cluj-Napoca, XXVII, 1985-1986, p. 105-106.
44. R. Păiușan, C. Sav, *Lupta antiotomană în Banat și Mihai Viteazul*, în „Studii de istoria Banatului”, IX, 1983, p. 31-32; Hurmuzaki, III/2, p.155, XI, p.380, doc. DXXVIII.
45. Patriciu Dragalina, *Din istoria Banatului Severin*, II, Caransebeș, 1900, p. 90-92; Nicolae Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, XX, București, 1911, p. 307, doc. CLXII.
46. I.D. Suci, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, p. 77
47. Gheorghe Petrov, *Unele considerații despre un monument de arhitectură medievală-Biserica Sf. Nicolae din Bârsău (jud. Hunedoara) în Studii de istorie medievală și premodernă. Omagiu profesorului Nicolae Edroiu, membru corespondent al „Academiei Române*, Cluj-Napoca, 2003, p. 105-106.
48. I. D. Suci, *Legăturile Banatului cu Țara Românească, Moldova și Transilvania*, Timișoara, 2003, p. 48-52.
49. Hurmuzaki, II/5, p. 98, 133, 344-348; XV/1, p. 506
50. Hurmuzaki, II/5, p. 354-358, 367-368, 369-373.
51. ****Călători străini*, II, p. 368.
52. Promisiunile lui Gașpar Bekes avansate otomanilor, la Hurmuzaki, II/5, p.753; VIII, p. 182.
53. I. Crăciun, *Cronicarul Szamoskozi și însemnările lui privitoare la români (1566-1608)*, Cluj, 1928, p. 126.
54. I. Crăciun, *Știri despre Mihai Viteazul la cronicarul transilvănean Francisc Miko*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, din Cluj, IX, (1943-1944), Sibiu, 1944, p. 503; Hurmuzaki, *Documente*, IV/1, p. 134 (pentru zilele de 14-15 septembrie 1600).
55. Costin Feneșan, *Șase scrisori ale principelui Gabriel Bethlen către banul Lugojului și Caransebeșului (1614-1615)* în „Apulum”, XIV, 1976, p. 175-183; Costin Feneșan, *Ștefan Vaida, un adversar caransebeșan al principelui Gabriel Bethlen (1614)*, în „Studii și comunicări de etnografie-istorie”, vol. II, Caransebeș, 1977, p. 411-418.